

Komunikat FOR 23/2020:

Tymczasowe aresztowania – osłabianie prawa do obrony

Synteza

- Procedowana w Senacie RP nowelizacja Kodeksu postępowania karnego zakłada daleko idące zmiany w posiedzeniach dotyczących tymczasowego aresztowania.
- W obecnym kształcie może doprowadzić do znacznego ograniczenia skutecznego prawa do obrony osoby oskarżonej.
- Zmiany wprowadzane są w dobie luzowania obostrzeń, co dodatkowo podważa ich zasadność – dotychczasowo były rozpatrywane bez opóźnień, w trybie zwykłym jako sprawy pilne.
- Nowe przepisy umożliwiają posiedzenia aresztowe „online”, bez fizycznej obecności podejrzanego i obrońcy.
- Bez skutecznego prawa do obrony osoby podejrzane mogą mieć znacznie mniejsze szanse na zastosowanie mniej dolegliwego środka zabezpieczającego.

Kolejna propozycja nowelizacji¹ Kodeksu postępowania karnego radykalnie ogranicza prawo do obrony. Sugerowane zmiany dotyczą m.in. aresztowych posiedzeń online. Podejrzany ani jego obrońca nie muszą już być obecni na sali rozpraw. Zmiany wprowadzane są w ramach luzowania obostrzeń i uzasadniane pandemią, chociaż w okresie ścisłego *lockdownu* posiedzenia odbywały się osobiście.

Najsurowszy środek zabezpieczający

Zgodnie z art. 249 § 1 k.p.k. różne środki zapobiegawcze – w tym tymczasowe aresztowanie – stosuje się w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Zgodnie z art. 249 § 2 k.p.k. tymczasowe aresztowanie można stosować tylko względem osoby, wobec której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Przesłanką ogólną do zastosowania tymczasowego aresztowania jest zapobiegnięcie popełnieniu przez podejrzanego nowego, ciężkiego przestępstwa.

¹ Zmiany procedowane są w ramach projektu Ustawy z dnia 4 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych na zapewnienie płynności finansowej przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19

W obecnym stanie prawnym tymczasowe aresztowanie to najsurowszy środek zapobiegawczy. Można go stosować tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że podejrzany popełnił dane przestępstwo. Art. 258 k.p.k. określa również konkretne przesłanki do zastosowania tymczasowego aresztowania, takie jak:

- uzasadniona obawa ucieczki lub ukrycia się podejrzanego (zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu);
- uzasadniona obawa, że podejrzany/oskarżony będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne;
- zarzucenie podejrzanemu/oskarżonemu popełnienia zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo orzeczenie przez sąd pierwszej instancji kary pozbawienia wolności nie niższej niż 3 lata;
- potrzeba zastosowania tymczasowego aresztowania może być także uzasadniona grożącą oskarżonemu surową karą.

W art. 258 § 3 k.p.k. wskazano także, że tymczasowe aresztowanie można wyjątkowo zastosować, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że podejrzany, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku, popełni przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził.

Koniec z fizyczną obecnością podejrzanego na sali rozpraw

Zgodnie z projektowaną nowelizacją k.p.k. (dodawany do art. 250 k.p.k. § 3b) **będzie można odstąpić od przymusowego doprowadzenia do sądu podejrzanego, jeżeli zostanie zapewniony jego udział w posiedzeniu (w tym złożenie przez niego wyjaśnień w sprawie) z wykorzystaniem urządzeń technicznych, które umożliwiłyby odbiór zarówno obrazu, jak i dźwięku.** W razie zastosowania takiego rozwiązania zakłada się, że w posiedzeniu aresztowym w miejscu przebywania podejrzanego będzie brał udział referendarz sądowy, asystent sędziego zatrudniony w sądzie, w którego okręgu przebywa podejrzany, lub funkcjonariusz Służby Więziennej, jeżeli miejscem przebywania podejrzanego będzie zakład karny lub areszt śledczy (projektowany art. 250 § 3c k.p.k.).

Z kolei zgodnie z proponowanym § 3d art. 250 k.p.k. obrońca weźmie udział w posiedzeniu przeprowadzonym z wykorzystaniem urządzeń technicznych w celu połączenia się z podejrzanym w miejscu przebywania oskarżonego, chyba że obrońca stawi się w tym celu w sądzie lub sam sąd zobowiąże go do udziału w posiedzeniu w budynku sądu z uwagi na konieczność uchylecia ryzyka nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego.

Powyższy przepis należy czytać w kontekście również wprowadzanej nowelizacją § 3e art. 250 k.p.k. Przed dokonaniem jego analizy należy podkreślić dane statystyczne dotyczące stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce. Jest to środek zabezpieczający zarówno najsurowszy ze wszystkich dostępnych, jak również bardzo chętnie orzekany.

Najbardziej lubiany środek zabezpieczający

Dopuszczalny czas zatrzymania nie może przekroczyć łącznie 72 godzin. Dzieli się go na dwa oddzielne okresy. Pierwszy rozpoczyna się ujęciem podejrzanego, który w ciągu 48 następujących godzin musi zostać przekazany do dyspozycji sądu. Następnie sąd ma 24 godziny na zadecydowanie o ewentualnym zastosowaniu środka zabezpieczającego, jakim jest areszt tymczasowy. Może również wtedy zadecydować o jego zwolnieniu.

Liczba osób osadzonych od kilku lat systematycznie wzrasta pomimo ogólnej tendencji spadkowej wskaźników przestępczości w Polsce. Jak podaje Fundacja Court Watch w swoim sprawozdaniu dotyczącym stosowania tymczasowego aresztowania, od końca 2015 r. do końca 2018 r. przybyło w polskich aresztach śledczych 3198 osadzonych. W tym samym czasie liczba odsiadujących karę pozbawienia wolności po wyroku spadła o 1619 osób. Do końca października 2019 r. liczba przebywających w aresztach wzrosła aż do 8617 osób i jest dwukrotnie wyższa niż 4 lata temu². Z kolei zgodnie z danymi Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka mowa jest o 8365 osadzonych w aresztach tymczasowych na koniec maja 2019 r. w porównaniu do 7460 osadzonych z końca maja 2018 r.³

Aby doszło do zastosowania tymczasowego aresztowania, musi wpieryw pojawić się odpowiedni wniosek prokuratorski w tej sprawie. Liczba tego rodzaju pism systematycznie wzrastała przez ostatnie lata – w 2015 r. było ich ok. 14 tys., a w 2018 r. – ok. 19 tys. Rozpatrywanych pozytywnie, a więc zgodnie z wolą prokuratury, jest ok. 90% z nich. Sądy okręgowe coraz częściej uwzględniają również zażalenia na postanowienia o odmowie zastosowania tymczasowego aresztowania. W 2015 r. uwzględniono 78 takich zażaleń, a w 2018 r. zmieniono decyzję sądu I instancji na skutek zażalenia prokuratora już 183 razy. W przypadku przedłużenia tymczasowego aresztowania sądy są jeszcze bardziej zgodne z wnioskami prokuratorów, uwzględniając stale 95% z nich⁴.

Areszt tymczasowy może być również systematycznie przedłużany – na wniosek prokuratora – za każdym razem o kolejne 3 miesiące. Jak wskazują badania przeprowadzone przez Fundację Court Watch, tymczasowe aresztowanie stosowane jest nie tylko przez cały okres postępowania przygotowawczego, ale również na etapie postępowania sądowego⁵. Jedynie w 8% spraw, w których właściwy rzeczowo był sąd okręgowy, zdecydowano się na uchylenie tymczasowego aresztowania w trakcie postępowania przygotowawczego.

Areszt tymczasowy rzadko w istocie jest tymczasowym rozwiązaniem. Autorzy badań na podstawie analizy udostępnionych akt wskazują, że średni czas tymczasowego aresztowania trwającego do zakończenia postępowania sądowego prawomocnym wyrokiem wyniósł 439 dni w sprawach, w których właściwy

² Źródło: https://courtwatch.pl/wp-content/uploads/2019/12/tymczasowe_aresztowania_FCWP.pdf

³ Źródło: http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2019/07/HFPC-Tymczasowe-aresztowanie-nietymczasowy-problem-web_01.pdf

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

rzeczowo był sąd okręgowy, i 223 dni dla spraw, które zawisły przed sądami rejonowymi. Najdłuższy czas oczekiwania w areszcie na prawomocny wyrok w sprawach badanych przez Fundację Court Watch to 43 miesiące (ponad 3,5 roku). Zgodnie z raportem Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, również zaprezentowanym w 2019 r., w ostatnich latach wzrosła liczba osób tymczasowo aresztowanych powyżej jednego roku na etapie postępowania przygotowawczego z 38 w 2016 r. do 161 osób w 2018 r. Wzrósł także udział tymczasowo aresztowanych cudzoziemców⁶.

Koniec z wymianą kilku słów z obrońcą

Nie sposób więc nie patrzeć z niepokojem na propozycję wprowadzenia do polskiego Kodeksu postępowania karnego § 3e art. 250 k.p.k. Zgodnie z jego treścią w wypadku, gdy obrońca bierze udział w posiedzeniu, przebywając w innym miejscu niż oskarżony, sąd na wniosek oskarżonego lub obrońcy może zarządzić przerwę na czas oznaczony i zezwolić na telefoniczny kontakt obrońcy z oskarżonym, chyba że uwzględnienie wniosku może zakłócić prawidłowy przebieg posiedzenia lub stwarza ryzyko nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego.

Jeżeli posiedzenia aresztowe „w trybie online” (bez fizycznej obecności obrońcy podejrzanego) będą stosowane w związku z „koniecznością uchylenia ryzyka nierozstrzygnięcia wniosku w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania przed upływem dopuszczalnego czasu zatrzymania oskarżonego”, można domniemywać, iż z tego samego powodu zarządzanie przerwą określonej w § 3e art. 250 k.p.k. będzie niezwykle rzadkie. Tym samym ustawodawca doprowadzi do niedopuszczalnej sytuacji ograniczenia, a wręcz pozbawienia podejrzanych kluczowego elementu prawa do obrony – kontaktu z obrońcą.

Jak w swojej opinii podkreśla Helsińska Fundacja Praw Człowieka, ustawodawca powinien wziąć również pod uwagę fakt, iż regulacja ta może zaszkodzić interesom samych organów ścigania. Zgodnie z art. 249 § 3 k.p.k. przed zastosowaniem tymczasowego aresztowania sąd musi przesłuchać podejrzanego. Mogą temu przeszkodzić trudności techniczne (awaria prądu lub łącza internetowe). Tym samym może dojść do braku możliwości w ogóle wydania postanowienia, a w rezultacie do zwolnienia osoby podejrzanej⁷.

Tymczasowe aresztowanie w dobie luzowania obostrzeń

Dosyć zaskakujące pozostaje wprowadzanie posiedzeń aresztowych w trybie online w momencie, gdy teoretycznie wszystkie inne obszary życia społecznego wracają na dawne tory. Jeżeli przez okres *lock-downu*, czyli zamknięcia gospodarki oraz ograniczenia pracy administracji publicznej i sądów, posiedzenia te odbywały się osobiście, jako że przez prezesów sądów uznawane były za sprawy pilne, to implementowanie zmian w chwili obecnej jest bezzasadne.

⁶ Źródło: http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2019/07/HFPC-Tymczasowe-aresztowanie-nietymczasowy-problem-web_01.pdf

⁷ <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2020/06/druk-senacki-nr-142-uwagi-HFPC.pdf>

Zmiany te mogą natomiast zostać wykorzystane jako furtka do ograniczania praw osób podejrzanych i stosowania tymczasowego aresztowania na jeszcze szerszą skalę. W dalszym ciągu mówimy o najsurowszym środku zabezpieczającym, więc przy wprowadzaniu zmian legislacyjnych, które jego dotyczą, wymagana jest szczególna rozwaga. Sądy mają niewielkie doświadczenie z prowadzeniem posiedzeń online, ciężko uzasadnić testowanie tego rodzaju rozwiązań na najbardziej wrażliwych sprawach.

O ile zasadnym pozostaje postulat modernizacji wymiaru sprawiedliwości w kontekście wykorzystywania nowych technologii, bardziej słusznym rozwiązaniem na początek wydawałaby się chociażby digitalizacja akt sprawy i zapewnienie realnego dostępu do nich dla obrońców w trybie online również na etapie postępowania przygotowawczego. Oznaczałoby to koniec fizycznego robienia fotokopii lub zdjęć dokumentów.

Dodatkowym problemem jest fakt, że projektowane zmiany wejdą do porządku prawnego na stałe – nie są bowiem ograniczone jedynie do okresu trwania epidemii. Jak w swoim wystąpieniu w Senacie podkreślił Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej adw. Jacek Trela, przepisy te powinny ulec eliminacji ze zmian legislacyjnych wprowadzanych tzw. Tarczą 4.0⁸.

⁸ http://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/prezes-nra-na-posiedzeniu-senackich-komisji-interweniuje-ws-prawa-do-obrony/?fbclid=IwAR373l4ibAYxmx8ffjk0sR-ZfSgWkwyC2YJv22EKGL_3Bwz5FI2ORB72-Y

Forum Obywatelskiego Rozwoju

FOR zostało założone w 2007 roku przez prof. Leszka Balcerowicza, aby skutecznie chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Naszym celem jest zmiana świadomości Polaków oraz obowiązuje i planowanego prawa w kierunku wolnościowym.

FOR realizuje swoje cele poprzez organizację debat oraz publikację raportów i analiz podejmujących ważne tematy społeczno-gospodarcze, a w szczególności: stan finansów publicznych, sytuację na rynku pracy, wolność gospodarczą, wymiar sprawiedliwości i tworzenie prawa. Z inicjatywy FOR w centrum Warszawy i w Internecie został uruchomiony licznik długu publicznego, który zwraca uwagę na problem rosnącego zadłużenia państwa. Działania FOR to także projekty z zakresu edukacji ekonomicznej oraz udział w kampaniach na rzecz zwiększania frekwencji wyborczej.

Wspieraj nas!

Zdrowy rozsądek oraz wolnościowy punkt widzenia nie obronią się same. Potrzebują zaplanowanego, wyężonego, skutecznego wysiłku oraz Twojego wsparcia.

Jeśli jest Ci bliski porządek społeczny szanujący wolność i obawiasz się nierozsądnych decyzji polityków udających na Twój koszt Świętych Mikołajów, wesprzyj finansowo nasze działania.

Wyślij przelew na konto FOR (w PLN): 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629

W sprawie darowizn możesz się skontaktować z:

Patrycja Satora, dyrektor ds. rozwoju FOR

tel. 500 494 173

e-mail: patrycja.satora@for.org.pl

Już dziś pomóż nam chronić wolność – obdarz nas swoim wsparciem i zaufaniem.

KONTAKT DO AUTORKI

Eliza Rutynowska

Prawniczka FOR

e-mail: eliza.rutynowska@for.org.pl

Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR
ul. Ignacego Krasickiego 9A • 02-628 Warszawa • tel. 22 628 85 11
e-mail: info@for.org.pl • www.for.org.pl
[f](https://www.facebook.com/FundacjaFOR)/FundacjaFOR • [t](https://twitter.com/FundacjaFOR)@FundacjaFOR